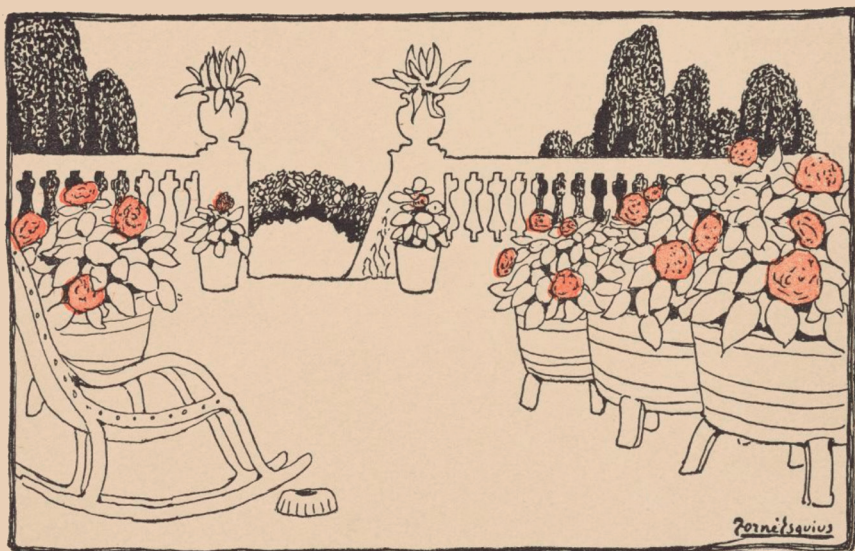

Escrits sobre Noucentisme

Josep Murgades

Escrits sobre
Noucentisme

Escrits sobre Noucentisme

Josep Murgades

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Filologia UB

Per a la Joana,
poma escollida meva,
ara i sempre, tanmateix.

ÍNDEX

<i>Justificació</i>	11
<i>Remarca bibliogràfica</i>	15

I. DEFINICIONS I VALORACIONS

1. Assaig de revisió del Noucentisme	19
2. El Noucentisme	47
3. Definició territorial del Noucentisme	63
4. De l'arbitrarietat noucentista, encara	83
5. El Noucentisme o el rellotge de cucut	97
6. Paradoxes inconfessades d'un moviment	105
7. El Noucentisme: balanç finisecular d'un moviment primisecular	109
8. Noucentisme: estat i Estat d'una nació	129

II. CONTEXT HISTÒRIC

9. Llengua i literatura al tombant del 1906	145
10. Aspectes culturals de la Mancomunitat	153
11. La Mancomunitat, entre el valor del referent i la il·lusió del miratge	163
12. Repercussions de la Gran Guerra en la cultura catalana	179

III. IDEOLOGIA I PRÀCTICA LITERÀRIA

13. La mediterraneïtat noucentista: plasmació estètica i coartada ètica	193
14. Ús ideològic del concepte de «classicisme» durant el Noucentisme	213
15. Apunt sobre Noucentisme i traducció	239
16. El Noucentisme: a l'analogia per l'analogia	247
17. Narrativa del Noucentisme: de l'analogia discursiva a l'analogia moral	273

IV. NOUCENTISME I CÀNON

18. La Renaixença vista pel Noucentisme	295
19. Verdaguer vist pels noucentistes: entre la ruptura generacional i la canonització institucional	337
20. Un referent immediat assumible: Ruyra vist pels noucentistes	371
21. El meu Don Joan Maragall (contrapunts a Maragall en clau noucentista)	393
22. Víctor Català, entre l'(extra)canonització noucentista i la (hiper)canonització <i>progre</i> <i>feminist</i> <i>oide</i>	417
23. Josep Maria Capdevila o la conseqüència amb un cànon: el noucentista	447

V. ANTINOUCENTISME

24. Sinopsi de constants de l'antinoucentisme històric	475
25. Contestacions al Classicisme	505
Índex onomàstic	525

JUSTIFICACIÓ

Untersuchen was ist, und nicht was behagt.

GOETHE

És aquest, com tants altres, un llibre resultant d'un procés de sedimentació. Confegit a còpia d'aplegar-hi vint-i-cinc escrits. Elaborats i publicats al llarg de més de quatre dècades (1976-2018). De dedicació professional especialitzada en gran part, totes elles, a l'estudi i a la comprensió de quina cosa fou el tercer gran moviment configurador de la Catalunya contemporània: el Noucentisme.

Un conjunt d'escrits, com correspon a un període força dilatat, de factura vària i de composició diversa: des dels de to més assagístic i àdhuc més combatiu, fins als més acadèmics i —diguem-ne— erudits.

Tots ells vertebrats, però, pel propòsit de contribuir, des d'una certa posteritat estant, a la (re)construcció d'un dels capítols més decisius de la història cultural d'aquest país. I des d'uns supòsits metodològics que, amb diferents graus d'intensitat —o fins d'ingenu mecanicisme, si més no a la primeria—, han estat sempre els mateixos: els propis d'un enfocament en clau sobretot de materialisme històric.

L'ordenació d'aquests vint-i-cinc escrits ve donada no pas per la cronologia, sinó per la subagrupació temàtica que, a grans trets, se'n pot fer en cinc grans blocs diferenciats. Una disposició, aquesta, que fa aconsellable en tot cas una doble remarca.

Primerament, el lector és pregat de tenir en compte, i d'aplicar consegüentment als presents escrits, allò que, a *To Criticize the Critic* (Londres: Faber and Faber, 1965: 14), demanava T. S. Eliot a propòsit dels seus *writings*:

When I publish a collection of essays, or whenever I allow an essay to be re-published elsewhere, I make a point of indicating the original date of publication, as a reminder to the reader of the distance of time that separates the author when he wrote it from the author as he is today.

Per això és que aquí, a peu de títol de cada escrit, se n'indiquen tant la data d'exposició oral, escaient per a la majoria d'ells, com també la referència bibliogràfica de publicació, pertinent per a tots tret d'un (22), encara en premsa, diuen.

Segonament, tot i l'extensa dilatació en l'eix cronològic i la varietat d'avinenteses en l'eix espacial d'aquests escrits, no hi ha cap contradicció apreciable dins ells entre tot allò proferit en llur respectiu moment, de bell antuvi, i fins ara.

Sí que s'observen, però, tan bon punt tots aquests escrits són aplegats en un sol llibre, les inevitables repeticions. Això no hauria de ser cap inconvenient. En aquest sentit, la remissió oportuna és al llibre, fundacional per moltes raons, de Joan-Lluís Marfany *Aspectes del Modernisme* (1975), recull també de diferents articles, en el prefaci del qual (p. 7), a propòsit de semblants repeticions ineludibles, Marfany les ponderava per la necessitat d'insistir «en certs aspectes essencials». Doncs això mateix.

En virtut llavors de la conseqüència conceptual, interpretativa i valorativa, adés apuntada, cap d'aquests escrits no ha estat reescrit. Sí, però, degudament revisat. Cosa que s'ha traduït en incontrovertibles esmenes factuais, en retocs estilístics milloratus, en adequades complecions puntuals.

No se li escaparà, d'altra banda, al lector amatent que, en la majoria d'aquests escrits, les convencions ortotipogràfiques emprades s'ajusten més aviat les pròpies de la citació llatina, mentre que només en dos ho fan les de la citació anglosaxona. Tots dos sistemes, per una o altra raó, presenten avantatges i desavantatges. La inclusió d'un índex onomàstic al final de l'obra, a banda de fer-la més avinent per a les consultes ràpides, ha d'ajudar així mateix a superar aquesta relativa diferencialitat, tot fent visible amb un cop d'ull la localització ràpida de tots els autors portats a col·lació.

Encara uns mots per cloure aquesta justificació, redactats ja, aquests sí, en primera persona: mai no he fet del Noucentisme un motiu de reivindicació —com tampoc, és clar, de denigració— de res. L'historiador de la cultura —com el de qualsevol altra realitat humana— entenc que ha de lliurar-se al seu tema de reflexió i d'anàlisi de manera asèptica, desapassionada, sense projecció empàtica de cap mena; lluny, doncs, de tota fília o de tota fòbia. Això és el que amb major o menor encert —cosa que, evidentment, no em pertoca a mi d'escatir— he procurat de fer durant tota la meua trajectòria professional com a investigador.

I és en un tal sentit que no pot venir més a tomb —crec— la citació goethiana amb què encapçalo aquest paper proemial. Escrita pel Júpiter de Weimar en un seu assaig referent a la recerca en l'àmbit de les ciències naturals (*Der Versuch als Vermittler von Objekt und Subjekt*, 1792, a *Naturwissenschaftliche Schriften*, dins Goe-

thes Werke, vol. XIII, Hamburg: Christian Wegner, 1955, p. 10-20), però del tot referible també a la recerca en l'àmbit de les ciències humanes.

Una afirmació que sempre he tingut molt present, si més no en la meva activitat intel·lectual: cal investigar el que ha estat —i el que és—, si parlem d'investigar; del tot al marge de si ens plau o no l'objecte de la nostra recerca; fent, doncs, abstracció d'allò per què ens puguem sentir personalment atrets o repel·lits.

El Noucentisme ha estat —i és— per a mi un camp d'estudi, una via d'especialització acadèmica. No pas una fe, ni una heretgia, ni un model, ni un estigma, ni res de tot això.

Al capdavant, els meus valors vivencials, comportamentals, polítics, etc., acostumen a ser en el dia a dia uns de ben bé tot altres...

JOSEP MURGADES

Reus, primavera postpandèmica de 2022

REMARCA BIBLIOGRÀFICA

Per raons òbvies, els textos noucentistes més sovint referenciats són els d'Eugeni d'Ors corresponents a la seva etapa catalana. És per això que és convenient de remetre-hi, abreujadament dins el cos del text, a partir de les reedicions aquí indicades que se n'han fet.

- 1950 *Glosari 1906-1910*. Barcelona: Selecta.
- 1982 *Glosari (selecció)*. A cura de Josep Murgades. Barcelona: Edicions 62.
- 1987 *La Vall de Jofasfú*. A cura de Josep Murgades. Barcelona: Quaderns Crema.
- 1990 *Glosari 1915*. A cura de Josep Murgades. Barcelona: Quaderns Crema.
- 1991 *Glosari 1917*. A cura de Josep Murgades. Barcelona: Quaderns Crema.
- 1992 *Glosari 1916*. A cura de Josep Murgades. Barcelona: Quaderns Crema.
- 1993 *Lletres a Tina*. A cura de Josep Murgades. Barcelona: Quaderns Crema.
- 1994 *Papers anteriors al Glosari*. A cura de Jordi Castellanos. Barcelona: Quaderns Crema.
- 1996 *Glosari 1906-1907*. A cura de Xavier Pla i Jordi Albertí. Barcelona: Quaderns Crema.
- 2001 *Glosari 1908-1909*. A cura de Xavier Pla i Jordi Albertí. Barcelona: Quaderns Crema.
- 2003 *Glosari 1910-1911*. A cura de Xavier Pla i Jordi Albertí. Barcelona: Quaderns Crema.
- 2004 *La Ben Plantada*. A cura de Xavier Pla. Barcelona: Quaderns Crema.
- 2005 *Glosari 1912-1913-1914*. A cura de Xavier Pla. Barcelona: Quaderns Crema.

I. DEFINICIONS I VALORACIONS

I. ASSAIG DE REVISIÓ DEL NOUCENTISME*

L'any 1968, en un estudi sobre l'empremta dels clàssics en la Renaixença,¹ Eduard Valentí afirmava taxativament, mig de passada, que on calia cercar l'autèntica deu del classicisme predicat per Xènius no era en Plató, sinó en autors com Maurice Barrès i Charles Maurras. Recelós, tal vegada, de les múltiples implicacions ideologicopolítiques i del capgirament interpretatiu que semblant afirmació comportava, Valentí optava per concloure que no era arribada encara l'hora de suscitar-ne la polèmica. A desgrat de les seves prevencions inicials, però, el mateix Valentí no s'estava de subratllar poc després, en el seu magne estudi sobre el Modernisme,² el caràcter marcadament polític de la reacció introduïda pels homes addictes al Noucentisme. I els estudis apareguts darrerament [1976] sobre la qüestió, bé que parteixin de perspectives marginals i apuntin vers altres objectius, han contribuït a posar insistentment en relleu aquesta dimensió politicopartidista del Noucentisme, a la qual supediten la innegable projecció cultural del moviment.³

Sembla, doncs, ésser ara [1976] el moment d'encetar obertament la polèmica —o, millor, d'aprofundir-la— i de procedir a replantejar-nos críticament, amb interès monogràfic, tot allò referent a aquest complex fenomen superestructural que s'autodenominà Noucentisme i que resta encara avui [1976], en gran part, sense dilucidar satisfactòriament dins l'àmbit de la historiografia catalana contemporània. En aquest assaig em proposo, feta la revisió prèvia de l'escassa biblio-

*EXPOSICIÓ ORAL: I Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans (Perpinyà, 20.III.1976).

PUBLICACIÓ: *Els Marges*, núm. 7 (juny 1976), p. 35-53.

1. Eduard VALENTÍ, «Presència de la tradició clàssica en la Renaixença Catalana», dins *id.*, *Els clàssics i la literatura catalana moderna*. Barcelona: Curial, 1973, p. 51-52.

2. Eduard VALENTÍ, *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*. Barcelona: Ariel, 1973.

3. Joan-Lluís MARFANY, «Reflexions sobre Modernisme i Noucentisme», *Els Marges*, núm. 1 (maig 1974), p. 49-71; també Alan YATES, *Una generació sense novel·la?* Barcelona: Edicions 62, 1975.

grafia existent, de recusar els tòpics més comunament admesos sobre el Noucentisme i, alhora, d'establir unes pautes metodològiques i interpretatives que n'explicitin alguns aspectes fins ara menystinguts o no prou correctament valorats.

Cal situar tot al llarg de la dècada dels seixanta el procés gradual de recobriment i valoració del nostre passat cultural immediat. En aquesta recerca apassionada de la identitat històrica oblidada i/o mistificada, ha estat el Modernisme, sens dubte, qui més beneficiat n'ha sortit, i així ho confirmen plenament els estudis apareguts ja durant els setanta, els quals, sense revestir el nivell que podríem qualificar de definitiu —car tampoc no era aquest el propòsit de llurs autors—, assenten sòlidament les bases per on haurà de transcórrer la investigació en el pròxim futur.⁴

El Noucentisme, per contra, no ha estat objecte d'una atenció similar i hom s'ha limitat a repetir la imatge que el moviment en qüestió havia donat de si mateix; en el millor dels casos, l'idealisme històric l'ha presentat com un moviment estrictament culturalista que comptava per al seu desenvolupament amb l'ajut desinteressat dels òrgans de poder polítics creats pel catalanisme burgès.⁵ I per bé que Josep Maria Castellet i Joaquim Molas establissin ja el 1963 unes pautes interpretatives de l'evolució del fet historicocultural a la Catalunya del segle xx seguint els mètodes del materialisme històric, el fet és que en llur obra⁶ en cap cas no s'esmenta explícitament el Noucentisme, atès que la intenció de tots dos autors no era tant la de delimitar i definir els diferents moviments d'abast superestructural que se succeeixen d'acord amb els canvis històrics de base, com la d'exposar-ne la incidència i la repercussió en allò referent a les transformacions experimentades per la creació poètica al llarg de l'ampli i decisiu període analitzat. Caldrà esperar algunes de les darreres aportacions apuntades abans, bàsicament la de Joan-Lluís Marfany i a la seva saga la d'Alan Yates, a fi i efecte de veure debatuda la qüestió del Noucentisme en el marc d'unes coordenades historiogràfiques eminentment crítiques i desmitificadores.

No és gens estrany que hagi estat Joan-Lluís Marfany qui, dut per les conclusions a què arribava en els seus estudis sobre el Modernisme, s'hagi plantejat uns

4. Eduard VALENTÍ, *El primer modernismo...*, *supra* n. 2; Joan-Lluís MARFANY, *Aspectes del Modernisme*. Barcelona: Curial, 1975.

5. Vegeu Maurici SERRAHIMA, «Sobre el Noucentisme», *Serra d'Or* (agost 1964), p. 487-489.

6. Josep M. CASTELLET i Joaquim MOLAS, *Poesia Catalana del segle xx*. Barcelona: Edicions 62, 1963.

quants punts referents al veritable abast i funció del Noucentisme i, més concretament, sobre les concomitàncies i diferències entre ambdós moviments. Això li ha permès, d'una banda, en evidenciar alguns dels innegables, inevitables, deutes contrets pel Noucentisme amb el procés historicocultural immediatament precedent, d'enderrocar les falses pretensions d'originalitat imbuïdes de messianisme soteriològic amb què es presentaven els noucentistes; i, de l'altra, descabdellant el mateix raonament, Marfany ha invalidat definicions pseudoreconciliadores⁷ i, en franca reacció contra l'idealisme històric al·ludit abans, ha destacat com els noucentistes mateixos havien format part integrant del Modernisme fins que, adscrits a una militància política de signe burgès, van lliurar-se a la tasca d'afirmar i de potenciar determinats elements de les contradiccions que havien caracteritzat el tombant de segle i a bandejar-ne d'altres no susceptibles d'ésser integrats en llur programa d'acció política. Els criteris d'aquesta tria obeirien, doncs, a raons ideològiques i, en definitiva, polítiques. Les mateixes per les quals la *intelligència* noucentista s'adhereix a la Lliga i se serveix del dirigisme que li permeten d'exercir els primers òrgans polítics instituïts per la burgesia catalana a fi i efecte d'implantar el seu programa politicocultural, amb l'exclusió i l'anatematització total dels intel·lectuals que no s'avenen a col·laborar-hi, és a dir, dels modernistes.

Tot i que la tesi de Marfany aporta precisions conceptuals de gran interès pel que fa a les relacions entre Modernisme i Noucentisme, l'acalorament expositiu que aboca en el seu article, rodonament escrit a raig, i el seu mateix caràcter combatiu i fragmentari, el fan ressentir-se d'un esquematisme que ha donat peu ja, aquests últims mesos [1976], a absurdes simplificacions per part de gasetillers i gasetilleres que, d'allò més alegrement i estúpida, han establert l'equació: modernistes = «progres», noucentistes = «carques».

Ara bé, la meua crítica a l'argumentació de Marfany no s'adreça al seu esquematisme ni a les bestieses en què l'han feta degenerar, sinó als pressupòsits metodològics de base. Subjacent al raonament que desplega Marfany per tal d'explicar-se la dinàmica diferenciadora entre Modernisme i Noucentisme, s'hi troba un article de Joaquim Molas⁸ en el qual aquest —seguint Arnold Hauser i la seva *Sozialgeschichte der Kunst und Literatur*, 1953— formulava una interpretació de l'activitat cultural durant el tombant de segle basada en l'anàlisi de la relació canviant que, segons les diferents alternatives conjunturals, s'establia entre intel·

7. Com ara la que emet Albert Manent a *Josep Carner i el Noucentisme*. Barcelona: Edicions 62, 1969, p. 67.

8. Joaquim MOLAS, «El Modernisme i les seves tensions», *Serra d'Or* (desembre 1970), p. 45-52.

lectuals i burgesia. L'article, ultra la innovació metodològica que introduïa en la bibliografia catalana, resultava altament aclaridor d'una sèrie de qüestions fins llavors no gens tingudes en compte. Contenia implícitament, però, un perill potencial en el qual incorre Marfany de ple. Aquest perill és el de referir-se als intellectuals en el mateix sentit que ho feia Karl Mannheim: com a «freischwebende Intelligenz»,⁹ és a dir, com a integrants d'un grup «deslligat» que, pel fet de disposar d'una sèrie de coneixements i d'aptituds específiques, gaudiria d'una àmplia autonomia que els permetria de remuntar-se per sobre de les múltiples contradiccions socials —escàpols, doncs, a les condicions materials imposades pel sistema de relacions de producció existent en un moment donat— i, des de llur situació privilegiada, decidir lliurement i conscient segons la pròpia conveniència particular de grup a part, *au dessus de la mêlée*, llur adscripció a una determinada política i als interessos d'una determinada classe social.

Els noucentistes, i en definitiva el Noucentisme, foren, doncs, segons Marfany, una *élite* d'intel·lectuals carques que, en virtut del seu mateix conservadorisme, s'oferien de grat a col·laborar en el programa de la Lliga i que no vacil·laven, consegüentment, a fer política, ja que això possibilitava els seus afanys de fer cultura des d'unes bases sòlides promocionades, en justa compensació, per la burgesia il·lustrada autòctona, no menys carca.

La simplificació metodològica que això comporta em sembla tant més evident com pretendre d'englobar el Noucentisme en l'àmbit d'una dialèctica tan lineal i epidèrmica com ara la de les relacions —pactes i trencaments planejats deliberadament— entre *intelligència* i burgesia, al marge de la veritable dialèctica que impulsa tota dinàmica social, la dialèctica resultant de la lluita de classes i de les contradiccions que, a tots els àmbits, se'n deriven.

Tots els historiadors i estudiosos que s'han ocupat del tema han constatat unànimement la reacció antitètica que, amb relació a la resta de l'Estat espanyol, es produeix a Catalunya arran de la crisi del 1898.¹⁰ Aquesta actua a manera de revulsiu en el si de la societat catalana i, pel que fa a la burgesia, suposa el trencament

9. Karl MANNHEIM, *Ideología y utopía*. Madrid: Aguilar, 1973, esp. p. 156-166. Sobre aquest problema, vegeu la crítica que li adreçà Lucien GOLDMANN, *Ciències humanes i filosofia*. Barcelona: Edicions 62, 1966, esp. p. 40-41.

10. Vegeu, entre d'altres, Jaume VICENS I VIVES i Montserrat LLORENS, *Industrials i polítics del segle XIX*. Barcelona: Vicens-Vives, 1958, p. 295-296; Josep BENET, *Maragall davant la Setmana Tràgica*. Barcelona: Edicions 62, 1964, p. 14-15; Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. 1. Barcelona: Edicions 62, 1964, p. 63-66; Jordi SOLÉ-TURA, *Catalanisme i revolució burgesa*. Barcelona: Edicions 62, 1967.